ADATTÁR

Kulcsár Péter

KÁLMÁN KIRÁLY BONFINI MAGYAR TÖRTÉNETÉBEN

Bonfini néhány forrását már elemzés tárgyává tettük, hogy részint helyreigazítsunk egy-két rosszul megalapozott feltevést és kimutassuk a valódi kútfőt, részint a felhasznált irodalom és az ő szövegének párhuzamba állítása képet adjon azokról a módszerekről, melyekkel a különböző típusú források használata közben él.[1]

Most más oldalról közelítünk a kérdéshez. *A 2. decas 5. könyvét* választjuk ki, melyben szemléletesen mutatkozik meg munkamódszerének egyik jellemző vonása, a forrásokban talált sovány tényanyag köré szőtt kerek, de a valóval rokonságot alig tartó elbeszélések alkalmazása.[2]

Szembeszökő Bonfini és Thuróczi elbeszéléseinek szerkezeti azonossága. Az 5. **könyv** egybevág a *Magyar Krónika* 60—62. fejezetével, ugyanazokat az eseményeket ugyanabban a sorrendben tárgyalja. Ha már most Thuróczi munkája szövegszerűen is kimutatható Bonfininál, nem lehet kétségünk, hogy a könyv fő forrása a *Magyar Krónika*.[3] Ez pedig nincs másképp:

Th. II: 62.	**2B. V: 2.**
Iste, *Colomanus*, sicut *quidam dicunt*, **fuit episcopus Waradiensis;** sed quia **fratres,** quos habebat, *morte sunt praeventi*, ideo	*Hunc aliqui* **Varadiensem fuisse episcopum** e **fratribus** *unicum superfuisse* et, ne regnum a regia stirpe destitutum in alienam potestatem concederet, optimatum iussu et
summo pontifice cum eo *dispensante*,	*permittente* **summo pontifice** adactum *referunt* se sacerdotia dignitate abdicasse ac
regnare *compellitur*.	**regiam** *obivisse potestatem*, ne regnum suapte natura fluctuantissimum hac potissimum occasione iret perditum,
Qui **ab Hungaris Könyves Kalman appellatur;** *eo, quod* **libros** *habebat*, in quibus **horas canonicas**, ut **episcopus**, persolvebat.	atque **ab Ungaris** idcirco **Cunves Calman appellatum,** *quia* **canonicarum horarum librum episcoporum** more *gestaret*.

A többi forrás arra való, hogy a *Magyar Krónikában* vázlatosan elmondott eseményekről lényegesen bővebben számolhasson be. A máshonnan eredő részek nem önállóak, csak függvényei a Thuróczi által elbeszélt eseményeknek; ezek kapcsán elegyedik Bonfini külföldi dol-

[1] Bonfini szövegét az alábbi kiadásban használjuk: Antonius de Bonfinis: Rerum Ungaricarum decades Ed. I. Fógel et B. Iványi et L. Juhász. 1—4. tom. Lipsiae—Budapest 1936—1941. Rövidítése B., előtte a decas, utána a könyv és a mondat száma. — Vö. KULCSÁR PÉTER: Bonfini-forrástanulmányok. (I. közlemény.) Szeged 1963.

[2] A Kálmán korát tárgyaló könyv e feltűnő tulajdonságára Helmár Ágost is felfigyelt: „*E szakasz csak a tényekre nézve alapul az idézett kútfőkön; a mit ezeken kivül közöl, az minden igazi alapot nélkülöző következtetés és combinatio vagy pedig tendenciosus állitás.*" Majd két lapot szentel arra, hogy Bonfininak a dalmáciai eseményekről szóló előadását szembeállítsa a tényekkel. L. HELMÁR ÁGOST: Bonfiniusnak mint történetírónak jellemzése és műve kútfőinek kimutatása s bírálati méltatása. Bp. 1873. 19—20.

[3] Thuróczi művének használatát az első decasszal kapcsolatban már kimutattuk a Forrástanulmányok első részében (27—35.) — A Magyar Krónika kiadva J. G. SCHWANDTNER: Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini. [1. pars.] Vindobonae 1746. 39—291. Rövidítése Th., majd a rész és a fejezet száma.

gok tárgyalásába, ha a magyar történelem menete ezt szükségessé vagy lehetővé teszi. A *Magyar Krónika* tehát e könyvben fő forrásként jut szóhoz, míg a többiek csak kiegészítő jellegűek akkor is, ha a belőlük származó részletek terjedelemben a Thuróczival azonosíthatóknak többszörösét teszik ki.

Az 5. könyv forrásai között Thuróczit Helmár is említi,[4] elemzéséből azonban nem tűnik ki, hogy az ő szövege a könyv alapja. E tényt első pillantásra nehéz is fölfedezni, hiszen Bonfini szövege ötször hosszabb, s jelentős része nem is magyar vonatkozású.

Mindjárt a könyv elején, ahol Kálmán trónra kerüléséről beszél, két véleményt állít szembe egymással, s Thuróczi II. 60. fejezetének alig két sora helyett majd' fél lapot szentel ezeknek, illetve Kálmán jellemzésének. Az egyik vélemény szerint Kálmánt a váradi püspökségből a főurak hívták meg a trónra, *„Alii econtra et verisimilius prodidere"*, hogy nagybátyja halálhírét hallva Lengyelországból tért haza.[5] Az első nézet **Th. II: 62.** végén olvasható (szövegét épp az imént vetettük össze Bonfiniével), a második alapja Thuróczi említett két sora.

A király jellemzése az ő néhány jelzőjén alapszik:

Th. II: 60.	**2B. V: 4—7.**
Erat autem habitu **corporis contemt*ibilis***, sed **astutus et docil*is***, **hispid*us***, **pilos*us***, luscus, **gibb*osus***, **claud*us* et blaes*us***.	Is animi potius quam corporis dotibus pollens aspectu turpi fuit **et** monstroso, quippe cui **hispida** et **pilosa** membra neque inter se consentientia haud mediocrem **corporis contempt*um*** afferebant. Accedebat lingua **blesa**, qua gratie conciliatrice nequaquam prospere uti potuit, **et gibb*us*** a pectore prominens; item **claudum** ferunt ac parum sibi equam sortitum fuisse naturam. At detrimenta corporis resarsit animus siquidem callidus et **astutus erat, cui docile** ac versatile fuit ingenium..

A forrás szövege négy szó híján Bonfininál is megvan, ki lényegében semmivel sem mond többet annál. Első olvasásra mégis úgy tűnik, mintha jóval tájékozottabb lenne. Különösen merész a király lelki tulajdonságainak taglalása: két szóra *(astutus et docilis)* építi fel az egész jellemrajzot.

Hasonló a következő részlet **(2B. V: 8—31.)**, melyben ugyancsak Thuróczi alapján és ugyancsak lényegesen bővebben értekezik Kálmán és a keresztesek viszálykodásáról.[6]

Csak a 17—19. mondatban hallunk Thuróczinál meg nem levő *adatokat*, s ezek nyoma Blondushoz vezet. Az itáliai humanista művének átvételét kimutattuk,[7] s bizonyítottuk, hogy nemcsak közvetlenül használja, hanem Aeneas Sylvius rövidítésével is él.[8] Nem lenne tehát meglepő, ha e néhány sor forrását egyikükben feltárhatnánk. Helmár meg is állapítja ezt, és a keresztes hadjárattal kapcsolatos értesülések eredetét Thuróczi mellett Blondusban jelöli meg. (Im. 18, 80.)

Erről valójában szó sincs. Mielőtt azonban a voltaképpeni forrásra rátérnénk, leszögezzük, hogy Kálmán és a keresztesek viszálykodását Bonfini Thuróczi II. 60. fejezete alapján mondja el. A kútforrást alaposan kibővíti, részben saját, a lényeget nem érintő szövegével, részben úgy, hogy más helyekről beledolgoz néhány idetartozónak vélt adatot.

A **2B. V: 17—19.** mondat közbeszúrása hosszabb és konkrétabb, semhogy közhelynek, szószaporításnak vélhetnénk. Eredetének meghatározása szükségessé teszi, hogy kilépjünk az 5. könyv keretei közül.

A magyar történelemmel kapcsolatban és a világtörténeti kitekintések során gyakran hallunk az itáliai eseményekről. Ezek zöme velencei vonatkozású, s így kézenfekvő a feltevés, hogy velencei munkából származtak át. Bonfini nem határozza meg forrását; vagy általánosságokkal vagy a „velencei történetírókra" tett utalással igazít útba.[9] Helmár részletesen fog-

[4] I. m. 18—19, 21, 80.
[5] **2B. V: 2—3.**
[6] A **2B. V:** 8.-ban a *László-legenda* nyomára bukkanunk, mivel azonban mindössze néhány szó csúszik belőle ide, s felhasználásra e könyvben egyébként nem kerül, elemzésével itt nem foglalkozunk.
[7] BLONDUS FLAVIUS: Historiarum ab inclinatione Romanorum imperii decades. Kiadva: Blondi Flavii Forliviensis de Roma triumphante libri decem . . . Historiarum ab inclinato Rom. imperio decades III. Basileae 1531. Rövidítése BF., majd a decas és a könyv száma. Vö. Forrástanulmányok I. köt. 14—24.
[8] Uo. 18—24. Abbreviatio Pii pont. max. supra decades Blondi . . . H. n. 1481.
[9] „Plerique" **(3B. III: 22 .)** „annales" **(2B. V: 117.)**, „Veneti" **(2B. V: 129.)** „Veneti, Venetici, Venetorum annales" **(2B. V: 181., 2B. X: 108, 139, 319, 347.)**, „scriptores Venetorum annalium" **(2B. X: 311.)**

lalkozik a kérdéssel. Szerepet juttat Dandolo, Marin Sanudo, Andrea Navagero munkáinak.[10] Legutóbb megjelent irodalomtörténeti összefoglalásunk is ez utóbbira utal.[11] Elég annyi, hogy Navagero 1483-ban született, Marin Sanudo († 1535) is a XVI. század elején működött, Dandolo krónikája viszont csak 1280-ig vagy 1342-ig vezeti a fonalat, és ha fel is tételezzük ezek használatát, még mindig bőven találunk a *Magyar Történet*ben olyan részleteket amelyek egyikben sincsenek meg.

Ha a forrás meghatározásában ezen túl akarunk jutni, tisztáznunk kell, mely részek tükröznek velencei krónikát. Az első adalék a **2B. III: 266.**-ban bukkan fel, ahol először hallunk a Zára—Velence kapcsolatról, arról a témáról, mely a későbbiekben is kitölti ezeket a szakaszokat. A **2B. IV: 86—89.**-ben Dalmáciát érinti néhány mondat, majd a Helmár által elsőként idézett **2B. V: 98—222.** következik, s innen kezdve a **4B. IV.**-ig majd' minden könyvben akad hasonló. Utoljára a **4B. IV: 24—36.**-ban találkozunk ilyennel az 1480 körüli események kapcsán.

A szóba hozható munkák köre leszűkül, ha csak azokról lehet szó, melyek a tárgyalást az 1480-as évekig folytatják, de tovább nem, mert akkor szerzőnk nem juthatott volna hozzájuk. 1480 és 1490 között nem keletkeztek velencei krónikák oly tömeggel, hogy rá ne akadhatnánk Sabellicus munkájára.[12]

A megfelelő részek aránytalansága szembeszökő, de Bonfini munkamódszerének ismeretében ezt nem tekinthetjük az azonosítás akadályának. Sabellicus rendszerint többet mond nála, szövegét azonban ekkor is kis változtatással látjuk viszont:

Sab. II: 3. (n_2v)

Patres **subito triremes quinque instructas Petro Canali praefecto in Dalmatiam** *trans*mittunt, *ubi* vero ad **laderam class***is admota est*, **Marco Cornario** praetore **cum** tota *domo* **et** *omnibus* **Veneti** nominis **qui** forte **ea novitate** temporum illic *erant* **in** *naves* **accaep***tis* continuo inde Venetus soluit, nam oppugnari urbs tam exiguo navium numero, et ab ea parte solum quae ad mare spectat ut temerarium ita quoque inutile fuisset. **Ad Pagum** igitur primo *itum* . . .

2B. X: 113—114.

Proinde **triremes quinque subito instructas Petro Canali prefecto in Dalmatiam mittunt;** *hic* cum parva **classe ladram** *navigavit*, **Marc***um* **Cornari***um* **cum** *liberis* et uxore item *ceteros* **Venet***os*, **qui** in **ea novitate** *fuere*, **in** *classem* **accep***it*.

Mox **ad Pagum** insulam *rediit*...

A kérdéses betoldás ugyancsak Sabellicusnál található, s tőle származik mindaz, ami a keresztesekről tudomásunkra jut.

Álmos ügyének tárgyalása után egy hosszú rész beiktatására Thuróczi szolgáltat alapot, ki itt beszél Kálmánnak a velenceiekhez fűződő kapcsolatáról, a II. 62. fejezetben pedig említést tesz dalmáciai háborújáról, Péter király legyőzéséről. Bonfini ezt az eseményt is ide sorolja, s a 111. mondatban veszi át.

E szakaszban munkamódszere új változattal mutatkozik be. A tények egytől egyig forráson alapulnak, méghozzá a legnagyobb szöveghűséggel. Ennek ellenére egyszeri olvasás után a legcsekélyebb mértékben sem emlékeztet forrására, mert Bonfini minden két-három sornyi Sabellicustól átvett részlet után legalább annyit iktat be saját bővítéseiből. Például a 129—136. bekezdés jól elhatárolható darabokra bomlik: 129. = **Sab.**, 130. = bővítés, 131. és 132. első mondata = **Sab.**, 132. második mondata és 133. = bővítés, 134—135. = **Sab.**, 136. egy sora = bővítés, két sora = **Sab.**

Ezután hosszú rész következik, tényeiben Sabellicusra alapítva, formájában teljesen átalakítva.

Sabellicus azt mondja, hogy Kálmán és Ordephalus Dalmáciába megy, összeütköznek, utóbbi elesik, meghal, testét a velencei Szent Márk templomba viszik; a signoria háromtagú küldöttséget meneszt Kálmánhoz, s öt évre békét köt vele. A három küldöttet név szerint említi. Ennyit a forrás.

Bonfini mindezt szó szerint átveszi, s meg is tölt vele pontosan kilenc sort. Ezen kívül leírja az ütközet lefolyását, tíz mondatban következményeit, két lapon az egyik követ beszédét, tudja, hogy a király ennek hallatára sírva fakadt, hogy a velenceiek a békekötés után néhány napig a királynál időztek, s végül ajándékokkal tértek haza. A forrás kilenc sorából tehát — anélkül, hogy egyetlen történeti ténnyel többet mondana — huszonötször annyit csinál.

[10] I. m. 19—20, 22, 25—27, 65, 68—69, 80—84.

[11] A magyar irodalom története 1600-ig. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp. 1964. 251.

[12] Marcus Antonius Coccius Sabellicus: Rerum Venetarum ab urbe condita decades. Venetiis, A. Torresanus, 1487. Rövidítése Sab., a decas és a könyv, idézeteknél a levél száma.

Bonfini módszere csak stílus, de túlhajtja, s írása hamissá válik; a lényeg elsikkad.

E rész a szerkesztés módszere tekintetében nem jellemző Bonfini munkájára. Akad ugyan még néhány hasonló, s alapelveiben az egész munka ilyen, a 2. decas 5. könyve azonban kirívó példája e módszer alkalmazásának.

Ezután egy darabon még tovább vezeti a velencei vonalat. Megállapítja, hogy a békekötés után a velenceiek Dalmáciában felszabadultak, s erőiket máshová fordíthatták. Így kerít sort szíriai vállalkozásukra. Forrásaira három bizonytalan utalást tesz: *„Multi . . . ferunt."*;[13] *„aliqui scriptores, qui Venetis blandiri quam explorata scribere maluere"*;[14] s végül ismét *„aliqui"*.[15] Az első és a harmadik utalás mögött Sabellicus rejtőzik, a közbülső szemben áll vele. Mielőtt azonban ennek tárgyalására térnénk, röviden végezhetünk a következő **(2B. V: 223—254.)** szakasszal, megállapítva, hogy a forrás ismét Thuróczi, mégpedig II: 60. és 61. fejezete. *„Ungarorum annales"*[16] címen hivatkozik is rá. Jellemző többlete — a szokásos kiegészítéseken és felduzzasztáson kívül — két név: a zárai püspök és Kálmán meghalt fiának neve: mindkettő Nicolaus. Thuróczi ezt nem mondja, kilétüket nem ismeri, nevüket a szokásos N. betűvel jelöli, mit Bonfini rövidítésnek hisz, és kiegészít.

A következő mondattal **(2B. V: 255.)** áttér Henrik magyarországi szerepére, mielőtt azonban ennek részleteibe mélyedne, rövid áttekintést ad életéről, s miért, miért nem, megemlíti, hogy Itáliában véreső hullott. Ez utóbbinak nincs sok köze a magyar történelemhez, de a forrás meghatározásában kapóra jön. A Henrikről közölt adatoknak ugyanis a tárgyalt kútfők híján vannak. Olvashatók azonban a csodás természeti jelenségeket szívesen regisztráló Palmerius krónikájában:[17]

Pa. 1108—1114.

Henricus *proximi Henrici* **filius fuit** et cum *imperium assumpsisset* Henricum **patrem nefando scelere carcere maceravit usque ad mortem . . .** Henricus **Italiam ingressus Romam venit,** *in qua* urbe **cum benigne** *receptus* **paternum** volens imitare **exemplum Pascalem Romanorum pontificem** *et universos* **ecclesiae** *praelatos* **per** *fraudem* **intercepit** *et* **eorum bona** in *suorum* **praedam** *convertit.* **In agro Emiliano** *atque* **Flamineo idibus iunii sanguis pluit.**

2B. V: 256—258.

Hic **Henricus** *illius quarti* **filius fuit,** qui *rerum potitus* **nefario scelere patrem usque ad mortem carcere maceravit; Italiam ingressus Romam venit,** *ubi,* **cum benigne** ac honorifice fuisset **exceptus, paterno** ductus **exemplo Paschalem pontificem** maximum *ceterosque* **Romane ecclesie** *antistites* **per** *insidias* **intercepit eorumque bona** *militibus* loco **prede** *concessit.* Quo quidem tempore **in Emiliano** *et* **Flaminio agro Idibus Iuniis sanguinem pluisse** prodiderunt.

Már az első decasban s különösen annak 8. könyvében gyakran olvasunk természeti jelenségekről, melyek forrása Palmerius krónikája, s ebben találunk rá egy-két más természetű, közbevetett megjegyzés eredetére is. Az innen merített adatok száma nem nagy, köre is szűk. Az említett természeti jelenségek leírásán kívül évszámait használja fel a más források alapján közölt események datálására. Az átvett történeti anyag vagy egyházi érdekű, vagy összefoglaló áttekintést ad a világtörténelem egy-egy szakaszáról. Másféle adat, elbeszélés átvétele ritka. A szerzőre csak egyszer hivatkozik, általában utalás nélkül szövi forrásaiba.

A Palmeriusból vett részek fogalmazásukban is közel állnak a forráshoz, sokszor szóról szóra egyeznek. A kérdést ennyiben megoldottnak tekinthetjük; a **2B. V: 256—258.** mondatok forrása Palmerius, s Bonfini munkájában — szerkesztési módszere következtében — sokszor találkozunk tőle származó adatokkal. A krónika azonban csak az 1448. évig terjed, Bonfininak tehát más munkát is kell keresnie.

Itt térünk vissza a **2B. V: 219.** mondathoz, melynél azt a megállapítást tettük, hogy szerzőnk Sabellicusszal szemben más fróra hivatkozik, s adata az eddig tárgyalt forrásokban nem található meg. A betoldás Jacobus Philippus Bergomensis *Supplementum chronicarum* c. munkájára vezethető vissza.[18] Ez a maga korában népszerű könyv elsősorban kiegészítő jellegű,

[13] **2B. V: 215.**
[14] **2B. V: 219.**
[15] **2B. V: 220.**
[16] **2B. V: 229.**
[17] Matthei Palmerii liber de temporibus, 1—1448. A cura di Gino Scaramella. Città di Castello 1906. (Rerum Italicarum Scriptores. Tomo 26. parte 1. 5—127.) Rövidítése **Pa.** és évszám.
[18] Jacobus Philippus Foresti Bergomensis: Supplementum chronicarum. Venetiis, B. Rizus, 1490. Rövidítése **JPB.**, a fejezet és az év száma.

hosszabb lélegzetű részt Bonfini ritkán vesz belőle. A kor fontosabb eseményeinek, a szereplők viselt dolgainak összefoglalására használja szívesen. Az 1. decasban alig, annál inkább a következő kettőben.

A 2. decas 5. könyvében csak egyszer találkozunk vele:

JPB. 12. 1115.

Dominicus **Michael...**

cum
domum **rediret** ira succensus Rhodum, **Chium, Samum,** *Mythelenem* **Andrumque** imperatoris **insulas** diripuit, **et Mothonum** spoliatum accepit... indeque domum applicans **Spalatrum et Tragurium** urbes ab Ungaris
eripuit...

2B. V: 219.

Hunc **Michael***em* aliqui scriptores, qui Venetis blandiri quam
explorata scribere maluere in **redi***tu*
Chium, Samum, *Lesbum*
Andrum multasque e Cycladibus **insulas et** in Peloponneso **Methonem,** in Dalmatia denique Iadram, **Spalatrum**
et Tragurium
expugnasse prodiderunt.

A Palmeriusszal bevezetett rész — mint mondtuk — **Th. II. 62.** alapján a szokásos változtatásokkal adja elő Kálmán és Álmos viszálykodását és a király életének utolsó szakaszát. A bővítés helyenként az átlagot meghaladja, különösen a **2B. V: 259—269.** szakaszban mértéktelen.

Ám, ha Bonfini látszólag teljesen el is rugaszkodik forrásától, mégsem különbözik a lényeg tekintetében. Szavaiban is követi, már amennyire ezt a nagy mértékű bővítés lehetővé teszi, tartalmilag pedig semmivel sem több annál: Henrik Álmos és Kálmán kibékítésére sereggel jön Magyarországra, célját eléri, a Kálmántól kapott ajándékokkal hazamegy. Éppen csak Bonfini nem elégszik meg a Thuróczinál olvasható *„Quod et factum est"*-tel, színpadi jelenetet kerekít belőle, a császár szónokol, a testvérek könnyezve borulnak egymás keblére. A minta szövegén eszközölt változtatások — bármily nagy mértékűek is — nem merítik ki a történelemhamisítás fogalmát. Nem kerül bele egyetlen adat, név, dátum, ami félrevezethetné azt, aki Bonfini alapján a *történelmet* akarja tanulmányozni. Szónoki fordulatokkal bővít, saját gondolatait fejtegeti, ezeket — mint szépíróknál szokás — a szereplők szájába adva. A részlet nem egyéb, mint a *Magyar Krónika*ban olvasható ötlet irodalmi feldolgozása.

A 301. mondattal a könyv lényegében le is zárul: *„Sed de Colomanno hactenus"*, ezután néhány mondat következik azokról az eseményekről, melyek *„Ladislai Colomannique temporibus"* a magyar történelemmel párhuzamosan futottak. Tárgyát a cseh történelem köréből veszi, forrását a *„Bohemorum annales"*-ben jelöli meg.[19] Cseh történeti részek — különösen a huszita mozgalmak ismertetése során — a későbbiekben is bőven akadnak, s megírásukhoz Bonfini a legautentikusabb forrást, Aeneas Sylvius cseh történetét[20] használja fel, mely a 3. decas nagy részében meghatározó szerepet játszik.

A cseh történelem részletesebb tárgyalására először a **2B. II.**-ben kerül sor.[21] Legelső bekezdéseiben **ASB.**-hez képest némi többletet találunk, melynek eredetére nem történik ugyan utalás, de könnyűszerrel felismerhetjük Cosmas Pragensis szövegét:[22]

CCB. 1058.

...obiit **Iuditha coniux Brecislai,** ductrix Boemorum;
quam quia filius suus Spingnen **elec***erat* de **regno** suo, **cum non posset alit***er* **ulcisci** *iniuriam* suam in *filio, ad* **contumeliam eius** *et* omnium **Boemorum nups***erat* **Petro regi Ungarorum.**

2B. II: 214—215.

Sed, qua in matrem **Iuditha***m* **Bratislai** senioris **coniug***em* impietate usus est, haudquaquam hinc commendari potest;
hanc enim
regno elec*it*. Que, **cum** *gnati crudelitatem* **alio** *modo* **ulcisci non posset,** *in* **eius contumeliam Bohemorum***que* contemptum **Petro Ungarie regi** extemplo **nups***it*...

[19] **2B. V: 306.**
[20] Aeneae Sylvii Piccolominei postea Pii II. Papae historia Bohemica. Kiadva: Aeneae Sylvii Piccolominei postea Pii II. Papae opera geographica et historica. Helmstadii 1699. Rövidítése **ASB.** és a fejezet száma.
[21] Az első átvétel a **2B. II: 77.**-ban. A **3B. II: 301.—IV: 116.** és **3B. VII: 225.—VII.: 381.** mondatokban a fő forrás **ASB.**
[22] Chronica Bohemorum. Kiadva Cosmae Pragensis ecclesiae decani chronicae Bohemorum libri III. Hanoviae 1607. Rövidítése **CCB.** és évszám.

Cosmas munkája tehát csak **ASB.** kiegészítésére szolgál. Ebből való néhány, a pontosságot fokozni hivatott évszám. Az átvett részek terjedelme csekély; a két szöveg azonossága főleg a tartalomban mutatkozik, de forma szerint is megvan.

Az **ASB.**-ből származó szövegrészek azonosítása sem vet föl különösebb problémát. Több—kevesebb rövidítéssel és az ezzel együtt járó stiláris változtatásokkal Aeneas Sylvius elbeszélése teljességében megtalálható Bonfininál.

ASB. 62.	**3B. VII: 313.**
Rex pau*lo* post magnificentissimis apparatibus Bohemiam *petiit, atque* **in Praga summos** *consecutus* **honores,** regni **coronam** accepit.	**Rex** autem **pau*cis* post** diebus, cum **magnificentissimis apparatibus in Bohemiam** *contendit et* **summis Prage honor*ibus exceptus*** rite **corona*tur*.**

A forrás szövegének beolvasztását tekintve néhány szakasz eltér az itt bemutatott és az esetek túlnyomó többségét illető példától. Azokon a helyeken, ahol Aeneas Sylvius elbeszélése szorosan tapadván a magyar történelemhez, olyan eseményekről emlékszik meg, melyekről Thuróczinál hasonlóképpen olvashatunk, Bonfini a két kútfőt együttesen használja, s olyannyira összevegyíti, hogy mondatait szinte szavanként kell szétfejtenünk:

Th. IV: 27.	**ASB. 56.**	**3B. IV: 101—102.**
. . . cum **in** *villam* **Nesmel**	. . . **in** *villa*, **quae** Longa dic*itur*,	. . . **in** *vicum*, **qui Nesmel** dic*tus* est **ingravescente** *morbo* **testamentum condidit** et **sexto Kalendas Novembres** ibi **vita decessit.** Nonnulli **in Simonis et Iude** *sollemnibus*
in *festo* beatorum **Simonis et Iudae** apostolorum descendisset, **invalescente** *aegritudine* . . . **vita** *functus* . . .	**condi*to* testamento sexto Calendas Novembris decessit.**	*expirasse* tradunt.

Az 5. könyv Aeneas Sylvius-idézete megfelel a fent mondottaknak. Kiegészítés — a bevezető három szó után — nincs benne. A **2B. V: 306.** utalása a cseh évkönyvekre szintén a forrásból származik.

*

A részletek után tekintsük át a könyv egészét.

A fő forrás, amelyen az események elbeszélése, sorrendje, a könyv szerkezete alapul, Thuróczi. A **Th. II: 62.** fejezetre épül fel a könyv 1—97. mondata, mégpedig alaposan bővítve. A bővítések egy része Bonfini sajátja, egy része más forrásokban gyökerezik. Így Kálmán koronázás előtti sorsát részben **Th. II: 62.** alapján mondja el; a keresztesekről Sabellicus révén tud többet.

A velenceiek Kálmánhoz való kapcsolatát a **Th. II: 60.**-ban talált utalás alapján **Sab.** tényeire építi fel, egy mondatban kiegészíti **Th. II: 62.** egyik megjegyzésével, egy mondatban **JPB.**-t idézi, nagyobb rész saját bővítése.

Álmos viselt dolgait **Th. II: 61—62.**-ből erősen bővítve veszi át, a bővítések zöme itt is sajátja, néhány adattal Palmerius siet segítségére. A Kálmán uralkodásának elbeszélését lezáró **2B. V: 300—301.** szövege **Th. II: 62.**-ből ered.

Végül a könyvet berekesztő cseh történelmi áttekintés forrása **ASB. 22—24.**

Merész vállalkozás lenne, ha egyetlen könyv elemzése után következtetésekre akarnánk jutni Bonfini forrásainak jellegét és munkamódszerét illetően. Informátorai: a magyar történelem legmodernebb összefoglalója, Thuróczi, valamint négy XV. századbeli itáliai humanista, Sabellicus, Palmerius, Jacobus Philippus Bergomensis, Aeneas Sylvius. Annyit talán mégis leszűrhetünk, hogy igyekszik lépést tartani kora tudományosságával.

Ami a források alkalmazásában, feldolgozásában követett eljárásmódját illeti, ez csak részben következik egyéni hajlamaiból, részben vállalkozásának velejárója. A magyar történelem humanista igényű feldolgozása még hiányzik. A kútfők színvonala, célja sokrétű: klasszikus latin szövegek, középkori krónikák, humanista tanulmányok és szintézisek, görög írók latin fordításai stb. alkotják azt az anyagot, melyből egységes szempontok szerint rendezett, stilisztikailag kiegyensúlyozott, magas színvonalú munkát kell összeállítania. A rendelkezésére álló munkákat közös nevezőre kell hoznia. A források zöme nem a magyar történelem szemszögéből nézi az eseményeket, adataikat tehát rostálnia kell, a számára fontos félmondatoknak tág teret kell engednie, míg részletes előadásnak nincs értéke, ha céljához nem illik, s ezt az általa megszabott helyre kell leszállítania. E követelménynek igyekszik eleget tenni, és ezért a sematizmus elkerülhetetlen. A kiegyenlítésre való törekvés lényeges adatokat óhatatlanul kirostál, míg másutt kénytelen néhány szót felfújni.

Más kérdés, hogy igyekezete nem jár mindig sikerrel, s míg olvasói dícsérik stílusának kiegyenlítettségét, bírálják a részek aránytalanságát, holott e két tulajdonság ugyanazon tőről fakad, mit szem elől tévesztve Bonfini történetírói alkotásának magyarázatánál, értékelésénél, használatánál könnyen vakvágányra csúszhatunk.

Krúdy Zsuzsa

„KRÚDYZMUS VAGY BOLSEVIZMUS?"

A Tanácsköztársaság bukása után Pekár Gyula és Császár Elemér együttes támadást kezdett Krúdy Gyula ellen, akit sok mindenben „bűnösnek" találtak. Kíméletlen akciójuk életre-halálra, kenyérre ment, hiszen az író egyetlen vagyonát, írótollát akarták kezéből kiütni.

Mik voltak Krúdy „vétkei"?

A lelkesen fogadott I. világháborúból hamarosan kiábrándult és sok más írótársával együtt bíráló, tiltakozó hangja egyre élesebbé vált. A legtöbb író új, emberségesebb élet felé törekedett, s ki tudatosan, ki ösztönösen a forradalmat készítette elő.

A sok bátor, érdekes Krúdy cikkből idézzük a *Bárczy* címűt, amely a Déli Hirlap 1918. február 2-i számában jelent meg — a „Fehér napló" c. rovatában. Azt írja Budapest polgármesteréről: „Vas-álarc van az arcán, hogy soha sem láttuk a könnyezését, amikor a fájdalomtól, nyomorúságtól üvöltött a város, mint egy elevenen nyúzott eb: asszonyok száraz emlője vísított a tejesbolt előtt, mert a hangjok már elfogyott a könyörgésben; mezítlábas gyermekek lopták ki a téli járókelők bundájából a zsebkendőt, mint Londonban a múlt században: a sötétség, a hideg kriptalehelete áramlott végig esténként a városon, mert senkinek sem jutott eszébe felgyújtani a városházát; a gyomrok összeszáradtak, a börtönök megteltek, a pestiek úgy kullogtak kifosztott útcáikon, mint a pusztaságban a farkasok: — csak az uzsorások táncoltak a malterszagú termeikben, ringyó-kánkán zenéje emelgette a görbe lábakat, férfi-zsírtól szélesre nyúlt női ajkak habzsolták az élet örömét, a város minden gazembere kidúgta a pocakját . . . Ez volt Budapest a háború alatt."

A Budapesti Kir. Ügyészség még aznap az alábbi átiratot intézte a lap szerkesztőjéhez: „A »Déli Hirlap« mai számában »Fehér Napló« című cikk jelent meg, melynek tartalma bűncselekmény elkövetésére burkolt felhívást tartalmaz nevezetesen csodálkozik, hogy a városházát még nem gyújtotta senki fel.

Figyelmeztetem a Szerkesztő urat, hogy hasonló cikkek közlése a lap kivételes előzetes ellenőrzés alá helyezését vagy a lap eltiltását vonhatja maga után. Budapest, 1918. febr. 2-án Olvashatatlan aláírás" Krúdy 1917—18—19-es cikkei a forradalom mellett íródtak. 1919. februárjától együtt szerkeszti a Néplapot Móricz Zsigmonddal. Jelen van, amikor Károlyi Mihály Kál-kápolnán felosztja hatalmas birtokát, s ennek hatására könyvet ír. *(A kápolnai földosztás.* Károlyi Könyvtár IV. Szerk. Apor Dezső. Kultúra Könyvkiadó és nyomda r. t. Budapest, 1919. vö. M. I.)

A Néplap megbízásából vizsgálódásokat folytat vidéken, majd megírja a Fehérvári könyvet. *(Fehérvári Könyv. Termelőszövetkezet Fejér megyében.* A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása. Budapest, 1919. v. o. M. III.)

Írásai feltűnést keltenek, s Károlyi Mihály többször is elhívja magához. Ott van a miniszterelnöki palotában a pesti szerkesztők tiszteletére rendezett estélyen is, s tagja lett az 1918. dec. 1-én alakult Vörösmarty Akadémiának.

Ez volt nagyjából Krúdy „bűnlajstroma".

A kommün bukása után kezdődik s egyre fokozódik a forradalommal szimpatizálók üldözése, elszigetelése. A csatazaj Bécsbe is elhallatszik, ahol az emigráns Hatvany Lajos emeli